

kadınların sadece hayatları ve ilmî-kazâî şahsiyetlerini anlatmakla yetinmeyip verdikleri hükümlerden geniş ölçüde nakiller yapmış olmasıdır. Zira İslâm hukukunun teşekkülünde, Hulefâ-yi Râşidîn dönemi başta olmak üzere, ilk devir hukuk tatbikatının önemli bir yeri vardır. İşte eserde ilk üç asır kadınlarının verdikleri hükümlerden örnekler nakledilerek o devrin hukuk tatbikatı, İslâm hukukunun gelişme seyri, geçirdiği değişiklikler ve bunların sebepleri anlatılmaktadır. Kitap söz konusu dönemlerin siyasi hayatını aksettirmesi bakımından da değerli bir kaynaktır. Kendisi de kadı, aynı zamanda bir edebiyatçı olan Vekî, eserinde şair kadınların bazı şiirlerine de yer vermiş, İsfahânî *Kitâbü'l-Eğâni*'sinde bu şiirlerden faydalanmıştır. Bu niteliklerinden dolayı *Ahbârü'l-kuḍât*, sadece hukukçuların değil, tarihçi ve edebiyatçıların da başvurduğu önemli bir eserdir.

Kitabın bilinen iki yazma nüshası Süleymaniye (Turhan Sultan, nr. 223) ve Murad Molla (nr. 1079) kütüphanelerinde bulunmaktadır (bk. Sezgin, GAS, I, 376). Bunlardan Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshayı Abdülaziz el-Merâgî üç cilt halinde neşretmiştir (Kahire 1947-1950).

BİBLİYOGRAFYA :

Vekî, *Ahbârü'l-kuḍât* (nşr. Abdülaziz el-Merâgî), Kahire 1947-50, I-III; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ-Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 127; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1369-93/1950-73, III, 124; Safedî, *el-Vâfi*, III, 44; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 25; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 225; Sezgin, GAS, I, 376; Ziriklî, *el-A'lam*, Kahire 1373-78/1954-59, VI, 347-348.

FAHRETTİN ATAR

AHBÂRÜ'r-RUSÛL ve'l-MÛLÛK

(bk. TÂRİHU'l-ÜMEM ve'l-MÛLÛK).

AHBÂRÜ's-SİN ve'l-HİND

(أخبار الصين والهند)

Süleyman et-Tâcir ve Ebû Zeyd es-Sirâfî adlı iki müslüman seyyah tarafından milâdî IX. yüzyıl ortalarında kaleme alındığı kabul edilen bir seyahatnâme.

Bazı müslüman seyyahların Çin, Hindistan, Horasan ve Arabistan'ın güney kıyıları ile Zengibar ve diğer bazı ülkelere yaptıkları seyahatlerin anlatıldığı, iki bölümden oluşan bu eserin orijinal adı ve müellifleri hakkında yeterli bilgi

bulunmamaktadır. *Ahbârü's-Şin ve'l-Hind* başlığı ise eserin muhtevasını yansıtmaya sebebiyle sonradan kullanılmaya başlanmıştır. Eser, Marco Polo'nun *il Millione*'sinden önce yazılmış olması bakımından, kendi türünün en önemli örneklerinden biri sayılır (bk. G. Sarton, I, 621).

Eserin 237'de (851) kaleme alınan birinci bölümünde, Süleyman et-Tâcir adındaki bir seyyahın Uzakdoğu'daki gezileri anlatılır. Çin'i ve Hint Okyanusu sahil bölgesinin büyük bir kısmını tanıtan ilk Arapça kaynak olan bu bölümün yazarı hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Quatrémère, eserin bu kısmının Mes'ûdî'ye ait olabileceğini belirtirken J. T. Reinaud, Süleyman et-Tâcir'e ait olduğu kanaatini benimsemiş, G. Ferrand ve Minorsky de aynı görüşü paylaşmışlardır. H. Yule ve P. Pelliot ise Süleyman et-Tâcir'in sadece eserin müellifine bilgi veren kişi olabileceğine dikkat çekmişlerdir (bk. Ch. Pellat, *El² Suppl.* (Fr.), I, 56). Eserin ikinci bölümü diğerinden yaklaşık yetmiş yıl sonra, Süleyman et-Tâcir'in naklettiklerini tamamlamak gayesiyle, müslüman seyyahların gezi notlarından faydalanılarak Ebû Zeyd es-Sirâfî tarafından yazılmıştır. Bu bölümde, 870'te Çin sarayını ziyaret eden İbn Vehb'in seyahatinden de bahsedilmektedir (bk. G. Sarton, I, 571).

Birçok yazar doğrudan ve dolaylı olarak bu kitaptan faydalanmıştır. Nitekim Birünî *Nübez fî Ahbâri's-Şin ve'l-Hind* adlı eserinde, *Kitâbü Ahbâri's-Şin*'den faydalandığını ifade etmektedir. Mes'ûdî de Ebû Zeyd es-Sirâfî'yle Basra'da bizzat görüşüp kendisinden bilgi aldığını söylemektedir (bk. *Mürûcû'z-zeheb*, I, 145).

Eserin ilk Fransızca tercümesi Eusèbe Renaudot tarafından yapılmıştır (Paris 1718). Tercümesinde esas aldığı orijinal nüshadan hiç bahsetmeyen Renaudot'tan sonra Deguignes adlı bir Fransız araştırmacı *Ahbârü's-Şin ve'l-Hind*'in Bibliothèque Royale'de (nr. 597) bir nüshasını bulmuş ve 1764, 1788 yıllarında konu ile ilgili olarak iki makale neşretmiştir. Eserin bu nüshası halen Bibliothèque Nationale'dedir (nr. 2281). *Ahbârü's-Şin ve'l-Hind*'in ilk metin neşrini Langlès yapmıştır (Paris 1811). Bazı bio-bibliyografik kaynaklarda Langlès'nin bu neşrinin başlığı yanlış olarak *Silsiletü't-tevârih* şeklinde geçmektedir (bk. Serkis, I, 1042). J. T. Reinaud da eserin Fransızca şerhli bir tercümesini yapmış ve buna

geniş bir mukaddime ekleyerek iki cilt halinde yayımlamıştır (Paris 1845). Gabriel Ferrand tarafından yapılan bir başka Fransızca tercüme, mütercimin yirmi iki sayfalık bir giriş yazısıyla birlikte yayımlanmıştır (Paris 1922). Bu tercüme Fuat Sezgin'in organize ettiği *Études sur la géographie arabo-islamique* serisi içinde (II, 453-597) tıpkıbasım şeklinde neşredilmiştir (Frankfurt 1986). Eserin J. Sauvaget tarafından yapılmış, birinci bölümünün açıklamalı bir Fransızca tercümesinin de yer aldığı bir neşri daha bulunmaktadır (Paris 1948).

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1367/1948 — Beyrut 1384-85/1964-65, I, 145; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî), III, 294; Serkis, *Mu'cem*, I, 1042; G. Sarton, *Introduction*, London 1962, I, 571-572, 621; Andre Miquel, *Le Géographie du monde musulmane*, Paris 1973, II, 112-126; J. Fillozat—Jean Sauvaget, "Ahbâr aş-Şin wa'l-Hind", *JA*, CCXXXVII (1949), s. 370-371; Ch. Pellat, "Akhbâr al-Şin wa'l-Hind", *El² Suppl.* (Fr.), I, 56-57.

OSMAN CILACI

el-AHBÂRÜ't-TIVÂL

(الأخبار الطوال)

Ebû Hanîfe ed-Dîneverî'nin (ö. 282/895) tarihî olayları, daha çok İran'ı ilgilendiren yönleriyle naklettği eseri.

Eser, olayları ele alış tarzı bakımından üç bölüme ayrılabilir. Birinci bölüm Hz. Âdem'den başlayarak ondan sonra gelen peygamberleri, bedevî Araplar'ın tarihini, Âd ve Semûd gibi kavimleri, Habeş, Fars ve Yemen meliklerini, Hz. Dâvûd, Belkıs, Hz. Süleyman ve İsrâiloğulları'nın tarihini ihtiva eder. Olayları tarihî sıraya bakmaksızın genel hatlarıyla ele alan Dîneverî'nin asıl gayesi, Acemler'in tarihîyle onlara komşu kavimler arasında münasebet kurmaktır. Bir Fars (İran) tarihi olan ikinci bölümde İskender'in doğu ve batıdaki fetihleri, İran meliklerinin tarihi, ülkenin sosyal, siyasî, iktisadî ve dinî hayatı, Sâsânîler ve onların Bizans ve Güney Arabistan'la münasebetleri, Lahmîler ve Mazdek hareketi hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Bu bölüm, Taberî'nin *Târih*'indeki benzer bilgileri bir zeyil şeklinde tamamlaması açısından son derece önemlidir. Üçüncü bölümde ise İran'ı ilgilendirdiği ölçüde İslâm tarihine temas edilmektedir. Meselâ eserde Hz.

Peygamber bile Nüşirevân'dan uzunca bahsedilirken zikredilir. İslâmiyet'in ve Araplar'ın Irak ve İran'ın fethi münasebetiyle söz konusu edildiği bu bölümde müslümanların Hz. Ömer devrinden itibaren gayri müslimler, Bizans ve İranlılar'la yaptıkları savaşlar üzerinde durulmakta, Kâdisiyye, Celûlâ ve Nihâvend savaşları edebî bir üslûpla uzun uzun anlatılmaktadır. Eserin daha sonraki sayfalarında Dineverî'nin İslâm tarihine bakışı, doğrudan veya dolaylı bir şekilde İran'ı ilgilendiren olaylarla sınırlı kalmaktadır. Nitekim Hz. Osman'ın şehid edilmesi, Hz. Ali'nin hilâfeti, Cemal ve Sıffin vak'aları, Nehrevan ve Hâricîler'in doğuşu, Hz. Hüseyin'in şahadeti, Muhtâr'ın isyanı, İbnü'l-Es'as'ın sebep olduğu iç karışıklıklar dikkate değer bir ayrıntı zenginliği içinde edebî bir üslûpla anlatılmış, buna karşılık genel Emevî tarihi üzerinde ise hemen hemen hiç durulmamıştır. Öte yandan, Abbâsî Devleti kurulmadan önce yapılan geniş propaganda ile Ebû Müslim'in ihtilâli uzunca anlatılmıştır. Abbâsîler'in Mu'tasım'ın hilâfetine sonuna kadar olan yaklaşık doksan yıllık dönemi, Mansûr'un halife oluşu, Ebû Müslim'in öldürülmesi, Bağdat'ın kuruluşu, Râvendîye Vak'ası, Me'mûn ve Emîn arasındaki mücadele, Mu'tasım devrinde Bâbek ve Afşin'in isyanları gibi belli konuların ele alınmasıyla ortaya konulmuştur.

Dineverî, kendi dönemi için gerçekten önemli bir eser olan *el-Aḥbârü't-tivâl*'de olayları anlatırken kesinlikle mezhep taassubuna kapılmamıştır. Esasen o, özellikle İran tarihiyle ilgilendiğini çeşitli rivayetleriyle açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan eser, İran'ın siyasî ve dinî gelişmesi hakkında verdiği bilgiler dolayısıyla oldukça geniş ve ciddi bir kaynak niteliğindedir.

el-Aḥbârü't-tivâl edebî, ilmî ve tarihî değerine rağmen İslâm dünyasının klasik dönemlerinde fazla itibar görmemiştir. Eserde olaylar Taberî ve İbnü'l-Esir'in klasik İslâm tarihlerinde olduğu gibi kronolojik sırayla anlatılmamış, farklı rivayetler belirtilerek birleştirilme yoluna gidilmemiştir. Bazan oldukça eksik ve müphem rivayetler kaydedilmiş, nakledilen rivayetlerin isnadı verildiği gibi kaynaklar da ara sıra zikredilmiştir. Eserde adları geçen râvilerin sayısı yirmi biri bulunmaktadır. Bunlar arasında meşhur râvi Şa'bî, edebiyatçı Heysem b. Adî, Hişâm el-Kelbî, Asmaî gibi isimlere rastlanmaktadır. Dineverî'nin haberlerin isnadlarını vermemesi ve

olaylar hakkında bütün rivayetleri kaydetmemesi, büyük bir ihtimalle, tarihî bir eserden çok edebî bir eser ortaya koyma endişesinden doğmuş olabilir. Bu yüzden de aynı olay hakkındaki çeşitli rivayetlerden kendi edebî üslûbuna uygun düşen birini tercih etmiş ve onu anlatmıştır.

Uzun asırlar ilim âleminin dikkatinden uzak kalan eser, ilk defa V. Rosen tarafından Leningrad'da St. Petersburg yazmaları arasında bulunmuştur. Leningrad Kütüphanesi'nde (nr. 822) kayıtlı nüsha, *Buğyetü't-taleb fi Târîhi Haleb* müellifi İbnü'l-Adîm tarafından 655 (1257) yılında istinsah edilmiştir. Rus âlimi Vladimir Guirgass bu nüshayı herhangi bir mukaddime ve açıklama koymaksızın Arapça metin olarak yayımlamıştır (*el-Aḥbârü't-tivâl*, I, Leiden 1888). Daha sonraki yıllarda eserin Leiden'de iki nüshası daha bulunmuştur. Bunlardan 1122 numarada kayıtlı nüsha 1000 (1592), 2436 numarada kayıtlı diğer nüsha ise 1061 (1651) tarihli olup önceki nüshadan istinsah edilmiştir. Ignace J. Kratchkovsky, V. Guirgass'ın yayımladığı eseri ikinci bir ciltle tamamlamıştır. Bu ciltte Kratchkovsky *el-Aḥbârü't-tivâl*'in Leningrad nüshasını esas alarak tahkikini yapmış, değerli bir mukaddime yazmış ve bir dizin eklemiştir (Leiden 1912). Aynı yıl Muhammed Saîd er-Râfî'nin tashihiini yaparak neşre hazırladığı eseri Muhammed el-Hudârî bölümlerine başlık koyarak neşretmiştir (*el-Aḥbârü't-tivâl*, Mısır 1330). Daha sonra Abdülmün'im Âmir, Mısır'da Rifâa Râfî et-Tahtâvî'nin kütüphanesinde bulunan (nr. 73) ve o güne kadar bilinen üç nüshaya göre daha eski olan 579 (1183-84) tarihli bir nüshayı esas alarak bir mukaddime ile eseri yeniden neşretmiştir (*Kitâbü'l-Aḥbârü't-tivâl*, Kahire 1960).

BİBLİYOGRAFYA :

I. J. Kratchkovsky, *el-Aḥbârü't-tivâl* [Dineverî], Leiden 1912, II, Giriş; Abdülmün'im Âmir, a.e., Kahire 1960, Mukaddime; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâm'da Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 49-51; G. Sartori, *Introduction*, New York 1975, I, 615; Ghulam Muhammad Han, "Abû Hanîfa ad-Dinâvarî", *IC*, LV/1 (1981), s. 5-7; Brockelmann, *GAL*, I, 128; *Suppl.*, I, 187; a.m.f., "Dineverî", *IA*, III, 593-594; B. Lewin, "al-Dinawari", *EJ²* (İng.), II, 300; C. E. Bosworth, "al-Aḥbâr al-Tewâl", *EIr*, I, 715-716.

ETHEM RUHİ FİĞLALİ

AHBÂS

(bk. VAKIF).

AHBERENÂ

(bk. İHBÂR).

AHD

(bk. AHİD).

AHD-i ATİK

(عهد عتيق)

Yahudilerin kutsal kitabına
hristiyanlarca verilen ad.

I. GENEL BİLGİLER

II. AHD-i ATİK'İN BÖLÜMLERİ

III. AHD-i ATİK ve HİRİSTİYANLAR

IV. AHD-i ATİK ve MÜSLÜMANLAR

V. İLMÎ ARAŞTIRMALAR ve AHD-i ATİK

I. GENEL BİLGİLER

Hristiyanlar, yahudilerin kutsal kitabına Ahd-i Atik demektedirler. Onlara göre, Allah ile insanlar arasındaki son ahid Hz. İsâ vasıtasıyla yapılmış olandır. Dolayısıyla bu yeni ahidin yazılı ifadesi olan metinlere *Ahd-i Cedîd**, daha önceleri Allah ile İsrâiloğulları arasında yapılan ahdi ihtiva eden metinlere de Ahd-i Atik denilmiştir. Türkçe'de de bu teâmüle uyularak yahudi kutsal kitabına Ahd-i Atik (Eski Ahid) denilmektedir. Grekçesi Palaia Diathêkê'dir. İbrânîce *berit* (ahid) karşılığı Alliance-Covenant olmasına rağmen, kelime Latince'ye *testamentum* (vasiyet) olarak çevrilmiştir. Bugün Ahd-i Atik karşılığı olarak Ancienne Alliance - Old Covenant yerine Ancien Testament - Old Testament tabirleri kullanılmaktadır. Hristiyan kaynaklarında bu tabir ilk defa, Pavlus'un (St. Paul) Korintoslular'a İkinci Mektup'unda geçmektedir (3/14). Kitâb-ı Mukaddes'in karşılığı olarak *Bible* kelimesi de kullanılmaktadır. Grekçe *Ta Biblia* (kitaplar) kelimesi ilk defa İstanbul Patriği Jean Chrysostome (398-404) tarafından olmak üzere, kilisenin resmen kutsal kabul ettiği yazılar koleksiyonu için kullanılmıştır ve Ahd-i Atik ile Ahd-i Cedîd'i içine alır. *Bible* kelimesi, "yahudi" veya "İbrânî" sıfatıyla birlikte (The Jewish Bible / La Bible hébraïque) kullanıldığında yahudilere ait kutsal yazıların bütününü ifade eder. Yahudiler, kendi kaynaklarında "kutsal kitaplar" veya sadece "kitaplar" denilen kutsal yazıların tamamını ifade etmek üzere *Tanah* (Tanakh) kelimesini kullanmaktadırlar. Bu kelime Ahd-i Atik'i teşkil eden